

Bedankt voor het downloaden van dit artikel. De artikelen uit de (online)tijdschriften van Uitgeverij Boom zijn auteursrechtelijk beschermd. U kunt er natuurlijk uit citeren (voorzien van een bronvermelding) maar voor reproductie in welke vorm dan ook moet toestemming aan de uitgever worden gevraagd.

Boom

Behoudens de in of krachtens de Auteurswet van 1912 gestelde uitzonderingen mag niets uit deze uitgave worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch door fotokopieën, opnamen of enig andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikelen 16h t/m 16m Auteurswet 1912 jo. Besluit van 27 november 2002, Stb 575, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoeding te voldoen aan de Stichting Reprorecht te Hoofddorp (postbus 3060, 2130 KB, www.reprorecht.nl) of contact op te nemen met de uitgever voor het treffen van een rechtstreekse regeling in de zin van art. 16l, vijfde lid, Auteurswet 1912.

Voor het overnemen van gedeelte(n) uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16, Auteurswet 1912) kan men zich wenden tot de Stichting PRO (Stichting Publicatie- en Reproductierechten, postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp, www.cedar.nl/pro).

No part of this book may be reproduced in any way whatsoever without the written permission of the publisher.

info@boomamsterdam.nl
www.boomuitgeversamsterdam.nl

volgt een bespreking van algemene interventies van MBT, waarvan voornamelijk de basale (steun, geruststelling en empathie) en de intermediaire interventies (verhelderen, onderzoeken, uitdagen van affecten) een plaats hebben in het begin van de therapie.

Verder komen de begrippen afweer en weerstand aan bod. Er wordt ingegaan op de mogelijke functies van afweer, de soorten (adaptief, neurotisch en primitief) en hun relatieve voorkomen bij de verschillende persoonlijkheidsstoornissen. Dit wordt geïllustreerd aan de hand van casussen en opdrachten (bijvoorbeeld via een audio-opname is het mogelijk de eigen afweer in je interventies te herkennen). Interessant is de vermelding van de conflictdriehoeken van Malan en de klinische toepassing ervan. Andere centrale psychoanalytische begrippen als (tegen)overdracht en projectieve identificatie worden in een volgend hoofdstuk toegelicht.

Afsluitend is er een mooi hoofdstuk dat elke psychiater in opleiding zou moeten lezen, namelijk over de professionaliteit binnen het beroep van de psychiater. De risico's van het vak worden aangehaald, alsook het belang van zelfmanagement in het beroep van psychiater. Niet enkel de persoonlijke ontwikkeling (met belang van persoonlijke therapie, supervisie en intervisie) maar ook het behouden van en het bijdragen aan een gezonde werkomgeving worden hierbij aangehaald.

Wat mij betreft is dit handboek interessant voor de beginnende psychiater/psychotherapeut die op zoek is naar een uitvalsbasis en concrete handvatten bij zijn/haar eerste psychotherapeutische behandelingen. Het boek geeft een duidelijke weergave van enkele belangrijke elementen van psychotherapie en focust hierbij op basisconcepten van de psychoanalytische therapie (psychodynamische diagnostiek, overdracht-tegenoverdracht-weerstand).

Toch wordt naar mijn mening een belangrijk onderwerp slechts zeer beperkt besproken, namelijk de indicatiestelling. Het onderscheid tussen steunende en inzichtgevende therapie had wat meer in de verf gezet kunnen worden met een bespreking van de indicatiestelling voor de twee uiteinden van het therapeutische spectrum. De titel 'essentie van de psychotherapie' is wellicht ook wat misleidend, aangezien het boek voornamelijk inspiratie geeft voor een ondersteunende psychotherapie of een basispsychotherapie binnen de psychiatrische praktijk. Lezers die op zoek zijn naar achtergrond voor een meer inzichtgevende therapie in het kader van een langere begeleiding zullen op hun honger blijven zitten.

Betekenisvol verdriet

Bespreking van

Ben Schomakers (2018). *Het begin van de melancholie — Over verdriet, verlangen en werkelijkheid*. Utrecht: Uitgeverij Klement. ISBN 978 90 8687 236 7, 208 pp., € 19,99

ZENO VAN DUPPEN

Ben Schomakers won met *Het begin van de melancholie* de Grote Van Helsdingen Prijs 2018, een bekroning van een werk dat zich begeeft op het grensgebied van filosofie en psychiatrie. Antoine Mooij won met *In de greep van de taal* de vorige editie van deze prijs.

Het begin van de melancholie is een van de mooiste boeken uit de recente Nederlandstalige filosofie. De auteur is classicus en filosoof. In dit essay ontwikkelt hij een visie op verlies, verdriet en verlangen die gelezen kan worden als antwoord op Freuds *Rouw en melancholie*.

Ja, verdriet doet pijn. Zo begint Schomakers zijn eerste hoofdstuk. Het doet pijn, maar is

betekenisvol. Het is een teken van verlangen. Verdriet, zo stelt de auteur, kan ons helpen iets meer te begrijpen over wie we zijn. Het geeft ons 'een glimp van inzicht in de structuur van de ziel' (p. 16). Het is in dit hoofdstuk dat hij zich onderscheidt van Freud: verdriet gaat volgens Schomakers niet om verlies van het object, maar om een versperring van de toegang tot iets. Bovendien heeft Freud in zijn ogen ongelijk door te stellen dat een sterk Ik verlies en verdriet kan weerstaan: 'Een Ik dat zich schrap zet en verlies trotseert, heeft zich ook schrap gezet tegen de liefde waardoor het zich niet heeft willen laten definiëren. Het wilde blijven wat het was' (p. 24). Waar het wél om gaat is dat we met het verlies van een geliefde ook de toegang tot een bepaalde zijnsvorm verliezen. Een vorm van zijn, een toegang tot de werkelijkheid die we enkel met de ander konden delen, zoals een gedeelde taal die niet meer te spreken valt als de ander er niet meer is. De taal, de zijnsvorm, vertegenwoordigt één bepaald gedeeld perspectief: 'We kiezen een perspectief omdat het een van de mooie en raadselachtige dingen van liefde is dat we met het oog op de geliefde een van de vele levens die in ons klaarliggen tot een werkelijk en zichtbaar leven wekken' (p. 26). Verdriet, als laatste weerwoord tegen Freud, beweegt, zindert, heeft niets van apathie, betekent niet het verlies van liefde, betekent niet het verlies van de tijd en een opgaan in een wereldvreemd moment: 'Verdriet houdt altijd een oog op de toekomst gericht' (p. 32).

Verdriet is geen stilstand, maar een beweging naar een werkelijkheid, een nieuwe werkelijkheid: 'We herinneren ons de liefde als een gebied in ons waarin we op ons gemak geweest zijn, waar we geworden zijn wie we ook zijn, maar waar we niet meer kunnen wonen en dat ons daardoor dwingt een ander te worden' (p. 37). Het heeft bovendien geen zin te doen alsof die verloren liefde minder mooi, ongewild of niet

werkelijk geweest is. Er zijn immers momenten waarop we gewenst of ongewenst terug in dat gebied komen en merken er te willen blijven, tot blijkt dat het kloppend hart ervan ontbreekt: 'We naderen er een vroegere gedaante van ons bestaan die ons wel toelaat maar onmiddellijk ook afweert' (p. 38). Maar er blijft ook iets in ons achter, iets wat ons anders maakt. We nemen de oude taal, van de oude liefde, mee naar de nieuwe taal, naar de nieuwe werkelijkheid: 'We laten de liefde in ons achter' (p. 40). Het voorzetsel *in* is daarbij cruciaal.

Het tweede hoofdstuk, over het verdriet van anderen, is minder beklijvend. Maar het derde hoofdstuk over geërfd verdriet vormt opnieuw een hoogtepunt. Ouders die vanuit verdriet zelf naar nieuwe werkelijkheden zijn bewogen, behouden sporen van verdriet. Ze voelen pijn die niet die van hun kinderen is, waar de kinderen buiten staan. Maar de kinderen weten dat hun ouders pijn hebben, wensen dat het niet zo was, willen de zorg die ze zelf kregen met hun eigen zorg beantwoorden. Maar falen. De frustratie die daaruit volgt en de neiging om verwijten daarover te maken, om de droeve erfenis die de ouders in de kinderen achterlaten, hebben volgens Schomakers weinig zin: 'Het feit dat bij hen het verdriet gestagneerd is berust op dezelfde ontvankelijkheid — of een vergelijkbare — als die waardoor wij het verdriet van hen zijn gaan overnemen' (p. 88). De vraag al dan niet te breken met de ouders leidt in beide gevallen opnieuw tot verdriet: geërfd verdriet dat niet verdwijnt door de blik af te wenden; verdriet om het verbreken van de trouw. Maar we moeten niet om het verdriet zelf jammeren: 'Verdriet ontstaat alleen waar verlangen en hechting zijn geweest' (p. 94). Het gaat er dus om niet alleen het verdriet te ervaren, maar ook de liefde, het verlangen. Het verdriet en verlangen van de ouders geeft betekenis aan dat van de kinderen.

Het vierde hoofdstuk vervolmaakt de beweging van verlies en verdriet naar de werkelijkheid via het verlangen. De zijnsvorm die we verliezen als we een geliefde verliezen is een bijzondere verhouding tussen zelf en werkelijkheid, tussen innerlijk en buitenwereld. Deze verhouding is een dubbelzijdig verlangen naar werkelijkheid: er is het verlangen om de werkelijkheid te ervaren, betekenisvol, om telkens opnieuw te kunnen ontvangen, door haar geraakt worden. Daarnaast is het een verlangen door de werkelijkheid opgemerkt te worden, dat ze ons aanhoort, ons toespreekt, onze minieme invloed aanneemt: 'Daar ergens, in een detail, op zo'n manier dat wij er met trots en plezier op kunnen toezien: wij zijn hier geweest' (p. 115). Het verlangen is open en naïef, het is het oorspronkelijke aan de baby. Tegelijk kent ons verlangen de geschiedenis van ons verdriet. Het boek eindigt met de melancholie. Schomakers gebruikt de brief van Freud aan Binswanger bij het overlijden van diens zoon en twee iconische filmscenes (uit *Casablanca* en *LaLaLand*) om te tonen hoe melancholie een verlangen is naar wat was. Een verlangen dat door de werkelijkheid tegengesproken wordt. Het lijkt op wat de Oostenrijkse schrijver Stefan Zweig in zijn novelle *Widerstand der Wirklichkeit* beschreef: de werkelijkheid biedt weerstand aan verlangen, met name ons verlangen naar wat was. Maar wat was, de liefde van ooit die verloren ging, blijft *in* ons. Het is een mooi gebied dat we eenzaam kunnen bezoeken, en van waaruit we met beaming weer de werkelijkheid kunnen instappen. Het is een prachtig essay. Schomakers schrijft poëtisch, niet hermetisch. Het overstijgt het persoonlijke naar de filosofie, het ontvlucht de filosofie naar het persoonlijke. Er zijn enkele momenten waarop de auteur drammerig wordt, dat hij zich te expliciet wil afzetten tegen wie verdriet ondragelijk vindt of tegen wie haar wil medicaliseren. Maar daar draait het boek uiteindelijk niet om. Waar het wel om draait, zoals in een

mensenleven, is om liefde en verlies, verdriet en verlangen.

Wie is hier eigenlijk de baas?

Bespreking van

Peter Verstraten & Sjf Houppermans (red). (2016). *Oedipus heerst!?* Antwerpen-Apeldoorn: Garant. ISBN 978 90 441 3441 4, 183 pp., € 23,70

MARIT VAN DER MEULEN

Oedipus heerst!? De Stichting Cultuur en Psychoanalyse wijdde een bundel vol inspirerende artikelen aan Koning Oedipus, de kreupele koning van Thebe, en een studiedag aan Freuds beschrijving van de tragedie van Sophocles. Over Freud als scharnierpunt in de geschiedenis van het denken. Over de betekenis van Oedipus, het Oedipuscomplex. Over het verzet tegen Oedipus en zijn complexen na Freud. Voor de poort van Thebe zit een monster, half leeuw, half vogel. Het monster is voorbijgangers aan het pesten. Het geeft hen raadsels op. Wie het goede antwoord schuldig blijft, sterft: 'Wie loopt er 's ochtends op vier benen, 's middags op twee en 's avonds op drie?' Oedipus, een vermeende koningszoon uit het Corinthische koningshuis, raadt de oplossing: 'De mens!' Waarop Oedipus de pas weduwe geworden koningin Iocaste mag trouwen. Freud schrijft in Wenen aan het eind van de negentiende eeuw over patiënten met angstklachten. Hij probeert ze te behandelen door ze over 'monsters' te laten praten. Door raadsels op te lossen. In zijn verhandelingen over seksualiteit, in zijn boek over dromen en in brieven aan zijn vriend Fliess schrijft hij over zijn vermoeden dat angstige obsessies samenhangen met seksuele overprikkeling of — later — dat angstige obses-